

Araştırma Makalesi

**Türkiye’de Hayvancılığa Verilen Hastalıktan Ari İşletme Desteklemesinin
İncelenmesi¹**

An Investigation of Non- Disease Animal Farm Subsidies in Turkey

Tijen ÖZÜDOĞRU Dr. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, tijen.ozudogru@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0002-0258-2070	Umut GÜL Dr. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, umut.gul@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0001-5949-0655	Osman Orkan ÖZER Doç.Dr, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi, osman.oz@adu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0926-008X	Mine HASDEMİR Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, mine.hasdemir@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0001-5936-9206
---	--	--	--

Zehra ÇİÇEKGİL Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, zehra.cicekgil@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0003-2842-8300	Gonca Gül YAVUZ Dr. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, goncagul.yavuz@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0001-8406-6936	Burak UZUN Sakarya Mısır Araştırma Enstitüsü, burak.uzun@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0003-3538-2523
--	---	---

Makale Gönderme Tarihi 10.11.2020	Revizyon Tarihi 24.11.2020	Kabul Tarihi 27.11.2020
---	--------------------------------------	-----------------------------------

Öz

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de hastalıktan ari işletmelerin sosyo-ekonomik ve yapısal özelliklerinin belirlenmesi, hastalıktan ari işletme desteklerini inceleyerek, hastalıktan ari işletmelerin sorunlarının ortaya çıkarılmasıdır. Araştırmanın verileri, Türkiye’deki hastalıktan ari işletmelerin %85’inin bulunduğu

¹ Bu çalışma Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen ve 2017 yılında başlayıp, 2019 yılında tamamlanan “Türkiye’de Hastalıktan Ari İşletme Desteklerinin Etkilerinin Analizi” isimli projeden türetilmiştir.

Önerilen Atıf/Suggested Citation

Özüdoğru, T., Gül, U., Özer, O.O., Hasdemir, M., Çiçekgil, Z., Yavuz, G.G., Uzun, B. 2020. Türkiye’de Hayvancılığa Verilen Hastalıktan Ari İşletme Desteklemesinin İncelenmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(4), 2664-2683

(Kırklareli, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Gaziantep, Balıkesir) illerde, 131 adet hastalıktan ari işletme sahibi ile yüz yüze anket yöntemi uygulanarak elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, hastalıktan ari işletmelerde, destek kullanımından sonra çevre temizliği anlayışı ve ilaçların bilinçli kullanımının, kurum/kuruluşlarla iletişim ve aşı ve ilaç kayıtlarının büyük ölçüde arttığı belirlenmiştir. Ayrıca hayvan hastalıklarının klinik kontrolü orta düzeyde artmış ve hayvan barınma koşulları orta düzeyde iyileştirilmiştir. Hastalıktan ari işletmelerde; hastalıktan ari işletme desteğinin yetersiz olduğu ve destek artarsa sertifikanın cazibeli hale geleceği, ari işletmelerde çiğ süt primi, süt ve hayvan satış fiyatının diğer işletmelere göre daha fazla olması gerektiği, hastalıktan ari işletmelerin pazarlama ile ilgili avantajlı konuma geçirilmesi ve teşvik ve desteklerle ari işletmeler açısından bir farklılık yaratılması gerektiği işletmecilerin büyük ölçüde önemli gördükleri sorunlar ve çözüm önerileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: hastalıktan ari işletme, hastalıktan ari işletme destekleri, süt sığırcılığı, hayvancılık destekleri

Abstract

The aim of this study is; In Turkey animal disease-free farms to determine the socio-economic and structural properties is to determine the problem by examining the animal disease farm supports. The data of the study, 85% of the city (Kırklareli, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Gaziantep, Balıkesir) where the company is located in Turkey animal disease-free farms, with the business owner 131 animal disease-free farms are obtained by applying the face to face questionnaire. According to the results of the research, the communication with the institutions/organizations is increased with the understanding of environmental cleanliness and the conscious use of drugs in animal disease-free farms after the use of support. In addition, it is been determined that there is a significant increase in keeping vaccine and drug records. Clinical control of animal diseases is increased moderately, and animal housing conditions are improved moderately in farms. In the farms examined; It is determined that the animal disease-free farm support is insufficient and if the support increases, the certificate will become attractive. The need for raw milk support, milk and animal sales price to be higher in farms without animal disease than other farms emphasized by the producers. With the advantageous position of animal disease-free farms in marketing, it is emerged that a difference should be made among other farms.

Keywords: Animal disease free farms, Animal disease free farms supports, dairy cattle breeding, livestock supports

1. Giriş

Türkiye’de hayvancılık sektörü; insanların sağlıklı ve dengeli beslenmesi, gıda güvenliği, hayvancılığa bağlı sanayinin gelişmesi, kırsal alanda kısa vadede ve az yatırımla istihdam yaratılması, aile ekonomisinin desteklenmesi, kalkınmadaki öncelikli yörelerin gelişmesi, tarımda rantabilitenin artırılması, dış ticaret dengelerinin sağlanması ayrıca Avrupa Birliği’ne girişte en kritik alt sektörlerden biri olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Hayvancılık gelirleri içerisinde büyük bir paya sahip olan süt sığırcılığı ise Türkiye’de hayvancılık sektörünün önemli bir koludur.

Hayvancılık sektörünün sahip olduğu yapısal özellikler ve karşı karşıya olduğu riskler nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de desteklenmesi ve korunmasına yönelik politikalar vardır. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği’nde (Tebliğ No: 2017/32) hayvancılık desteklemelerinin amacı; Türkiye hayvancılığının geliştirilmesi, sağlıklı üretimin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması, yerli hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi, kayıt sistemlerinin güncel tutulması, hayvancılık politikalarının etkinliğinin artırılması ve hayvan hastalıklarıyla mücadele için yetiştiricilerin desteklenmesi olarak belirtilmiştir.

Süt sığır işletmelerinin diğer tarımsal işletmelere göre bazı farklılıkları bulunmaktadır. Özellikle işletmenin büyüklüğü ve işletme sahibinin amaçladığı sonuca ulaşmak için dışsal etkilere çokça maruz kalması, üreticilerin genel tutumunun, davranışlarının ve sosyal etkilerin önemli olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle verilen desteklerde üretici tutum ve davranışlarının incelenmesinin önemi artmaktadır (Bergevoet at al, 2006; Özden ve Armağan, 2008) Süt sığırcılığı faaliyetinde yer alan üreticilerin, gerek hayvan besleme gerekse bakım konularında yeterli bilgi birikimi

bulunmamaktadır. Özellikle, işletme büyüklüklerinin küçük ve dağınık olması, üreticilerin eğitim seviyesinin düşüklüğü ile örgütlenmenin yetersizliği gibi olumsuz faktörler üretimde kullanılacak bilgi birikimini negatif yönde etkilemektedir (Özer ve Özden, 2016).

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından uygulanan “Hastalıktan Ari İşletmelerin Desteklenmesi Projesi” Türkiye’de yaygın olarak görülen sığır tüberkülozu ve sığır brusellozu hastalıkları ile etkin mücadele edilmesi, sürdürülebilir hayvancılığın sağlanması, hayvanlardan insanlara bulaşabilen bu hastalıklardan halk sağlığının korunması, süt sığırcılığının desteklenmesi, kaliteli, sağlıklı süt üretilmesi amacıyla 2003 yılından itibaren çeşitli illerde pilot olarak uygulanmaya başlamış, 2011 yılından itibaren ise Türkiye geneline yayılmıştır. Hastalıktan Ari İşletmelerin Desteklenmesi Projesi, hayvan sağlığının korunması yanında, kaliteli ve sağlıklı süt üretilmesi ile Türkiye süt sektörünün Avrupa Birliğine süt ve süt mamulleri ihracatı yapabilmesi için temel teşkil etmektedir. Türkiye’den AB’ye süt ve süt ürünleri ihracatı yapılabilmesi için süt işleme tesislerinin süt sağladığı çiftliklerin öncelikle “Hastalıktan Ari İşletmeler İçin Sağlık Sertifikası” na sahip olmaları, sonrasında ise 2012/18 sayılı “AB’ye Süt Ürünleri İhracatı” Genelgesi kapsamında “Onaylı Çiftlik Sertifikasına” sahip olmaları gerekmektedir.

Hastalıktan Ari İşletme Sertifikası ilk başvurularında, öncelikle il/ilçe müdürlüğünde görevli veteriner hekimler tarafından inceleme tutanağı çerçevesinde işletmelerin tespiti yapılır ve durumu uygun bulunan işletmeler projeye dâhil edilir. Çiftlikte bulunan hayvanlar tüberküloz ve brusellozdan ari olmalı ve bu durum resmi olarak belgelenmelidir, testler her yıl tekrarlanır. Hayvanların şap hastalığı yönünden de takip ve kontrolleri yapılır. Sertifika denetimleri çerçevesinde hayvan sağlığı ve refahı, ahır hijyeni ve sağlığı, süt sağımı hijyeni, bina ekipman ve alet hijyeni, sağımda çalışanların hijyeni, işlenmemiş sütün kalitesi ve toplanması, hayvan beslenmesi, eğitim vs. yönünden takip ve kontrolleri yapılır. Sertifikayı alan işletmelerde süt çiftliği kayıt defterinin tutulması zorunludur. Daha önceden sertifikalandırılmış çiftliklerde ise yapılan yıllık denetim sonrasında çiftliğin ariliğinin devam ettiğine ya da etmediğine dair karar verilerek, hastalık tespit edilmesi durumunda sertifika iptal edilir (GTHB, 2018) .

Türkiye’de 2015 yılı itibarıyla Hastalıktan Ari İşletme Sertifikasına sahip olup faaliyet gösteren 591 işletme vardır. Türkiye’de bulunan toplam süt sığırının yalnızca %3,2’si Hastalıktan Ari İşletme Sertifikasına sahip işletmelerde bulunmaktadır. Kaliteli ve sağlıklı süt üretilmesi ve kalkınmaya katkı açısından bu sertifikaya sahip işletme sayısındaki artış önemli ve gereklidir.

Tarımsal Desteklemelere İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı ve Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği gereğince Hastalıktan Ari İşletmelerin Desteklenmesi Projesi çerçevesinde sertifikalandırılan süt sığırı işletmelerinde bulunan damızlık boğalar dışındaki, altı ay yaştan üzerindeki erkek hayvanlar hariç tüm sığırlara destekleme ödemesi yapılmaktadır. Hastalıktan ari işletme desteklerinin yıllar bazında destekleme birim miktarları, işletme sayısı, hayvan sayısı ve destekleme miktarları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Hastalıktan Ari İşletme Sayısı, Hayvan Sayısı ve Destekleme Miktarları*

Yıl	İşletme sayısı	Hayvan sayısı	Destekleme	Destekleme miktarı
2003			20	
2004			60	
2005	53	3.405	50	
2006	113	7.046	50	352.300
2007	240	16.886	50	818.950
2008	248	17.614	50	880.700
2009	159	27.766	300	791.830
2010	230	34.184	300	9.102.887
2011	246	47.043	300	11.936.654
2012	328	92.355	300	9.480.548

2013	419	138.174	375	31.515.472
2014	578	182.072	375	45.834.034
2015	650	220.491	375	53.540.637
2016	684	231.095	200	34.054.136,55
2017	745	238.097	400	56.359.803,70
2018	1.008	307.613	450	99.959.500,00

Kaynak: GTHB verileri

* Onaylı işletmeler dâhildir.

Onuncu Kalkınma Planının (2014-2018) Tarım ve Gıda başlığının 768. bölümünde “tarım ve gıda işletmelerinin güvenilir üretim için hijyen mevzuatına uyum süreci, modernizasyon yatırımlarıyla hızlandırılacak ve bu amaçla söz konusu işletmelerin finansman ihtiyacına yönelik kaynak ve mekanizmalar çeşitlendirilecektir” denilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Bu çalışmanın temel çıkış noktası süt sığırcılığındaki temel sorunlardan biri olan hayvan sağlığı ve refahının korunmasının yanında, kaliteli ve sağlıklı süt üretilmesi, hayvancılık politikaları amaç ve önceliklerine paralel olarak sürdürülebilir, kaliteli, sağlıklı ve güvenli bir hayvancılığın devamı için Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından uygulanan “Hastalıktan Ari İşletmelerin Desteklenmesi Projesi”nin çeşitli açılardan incelenmesi ihtiyacıdır.

Bu gerekçelerle çalışmanın amacı; Türkiye’de süt sığırcılığına yönelik bir sertifika olan Hastalıktan Ari İşletmeler İçin Sağlık Sertifikası’na sahip işletmelerin (hastalıktan ari işletmeler) sosyo-ekonomik ve yapısal özelliklerinin belirlenmesi, hastalıktan ari işletme desteklerinin, hayvan sağlığı ve refahı, ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel yapı ve çevresel etkilerinin incelenmesi, hastalıktan ari işletmelerin sorunlarının belirlenerek bu tür işletmelerin sayısının artırılabilmesi için neler yapılması gerektiğine dair politika önerilerinin geliştirilmesidir.

Bu çalışma; hastalıktan ari işletmelerin sosyo-ekonomik ve yapısal özelliklerini, hastalıktan ari işletme desteklerinin işletme üzerine çeşitli yönlerden etkisini ve sorunlarını araştıran ilk çalışma olması ve bu konuda daha önce yapılmış bir çalışmanın olmaması nedeniyle literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Türkiye’deki hastalıktan ari işletmelerin en yoğun olduğu illerdeki, hastalıktan ari işletme sertifikasına sahip olan süt sığırı yetiştiricilerine uygulanan anketler oluşturmuştur. Anket uygulanan işletme sahiplerine ait örnek hacminin belirlenmesinde, Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvan Kayıt Sisteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın verileri 2017 yılına ait olup, hastalıktan ari işletmelerde işletmecilerle yapılan yüz yüze görüşmelerde uygulanan anket yöntemi ile toplanmıştır.

Araştırmada ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Bilimsel Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK), Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) gibi kurumların yayınları ve internet siteleri, ulusal ve uluslararası araştırmalar ile konuyla ilgili kitap, dergi, istatistik, raporlardan ve uzman görüşlerinden faydalanılmış, tüzük ve yönetmelikler incelenmiştir.

2.2. Yöntem

Çalışmada uygulanan yöntem, ana kitlenin belirlenmesi, örnek hacminin belirlenmesi, veri toplama, veri analizi ve bulguların değerlendirmesi aşamalarından oluşmuştur.

Örneklemin oluşturulduğu 2015 yılında Türkiye’de, Hastalıktan Ari İşletme Sertifikası’na sahip 36 ilde faaliyet gösteren 591 işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin 504 adedi yani yaklaşık %85’i, hastalıktan ari hayvanların ise %71’i sadece 7 ilde (Kırklareli, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Gaziantep, Balıkesir) bulunmaktadır. Kalan 29 ilin her birinde 9 ve daha az sayıda

hastalıktan ari işletme vardır. Ana kitlenin belirlenmesinde ekonomik ve zamansal kısıtlardan dolayı hastalıktan ari işletme dağılımına bağlı olarak bahse konu 7 il alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye’de Hastalıktan Ari İşletme Sertifikasına Sahip İşletme ve Hayvan Sayıları (2015)

İller	İşletme sayısı	(%)	Ari hayvan sayısı	(%)
Kırklareli	249	42,1	30.111	16,9
Denizli	80	13,5	18.553	10,4
İzmir	51	8,6	28.478	16,0
Aydın	60	10,2	15.211	8,5
Balıkesir	12	2,0	13.144	7,4
Gaziantep	22	3,7	12.956	7,3
Manisa	30	5,1	8.764	4,9
Diğer (29 İl)	87	14,7	51.224	28,7
TÜRKİYE	591	100,0	178.441	100,0

Kaynak: GTHB, 2015

Hastalıktan ari işletmelere yönelik örnek hacmi Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvan Kayıt Sisteminden yararlanılarak “Hastalıktan Ari İşletme Sertifikası”na sahip işletmelerdeki sığır sayısına göre belirlenmiştir. Örnek hacminin belirlenmesinde tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı tesadüfi örneklemede; Yamane (2001) tarafından geliştirilen aşağıdaki formül kullanılmıştır (Çiçek ve Erkan, 1996.):

$$n = \frac{N * \sum (N_h * (S_h)^2)}{N^2 * D^2 + \sum N_h * (S_h)^2}$$

n= Örnek sayısı

N_h= Anakitle / örnekleme çerçevesi içerisinde o tabakaya giren veri sayısı veya frekans

S_h= Tabakaya giren verilerin standart sapması

N= Anakitle / örnekleme çerçevesindeki toplam veri sayısı veya toplam frekans

D= Kabul edilebilir hata oranının t tablo değerine oranı

Tabakalara giren örnek sayısını belirlemede ise aşağıdaki formül kullanılmıştır

$$n_h = \frac{N_h * n}{\sum N_h}$$

n_h= Tabakaya giren örnek sayısı

N_h= Anakitle / örnekleme çerçevesi içerisinde o tabakaya giren veri sayısı veya frekans

n= Toplam örnek sayısı

Hesaplamalarda güven aralığı %99, hata payı %10 olarak alınmıştır. Bu hesaplamalar sonucunda hastalıktan ari işletmelerde örnek hacmi 131 olarak hesaplanmıştır.

Örnek hacminin tabakalara göre dağılımında ise varyasyon katsayısı (Turan, 2012) 0.47 ila 0.52 arasında hesaplanmış olup; 50 baş ve daha az sığra sahip 59 işletme, 51-250 baş sığra sahip 42 işletme, 251-750 baş sığra sahip 20 işletme, 751 baş ve üzeri sığra sahip 10 işletmedir.

Araştırmanın verileri 2017 yılının Mayıs-Eylül ayları arasında toplanmıştır.

Verilerin analizinde tanımlayıcı olarak sayı, yüzde, ortalama, medyan ve standart sapma kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Hastalıktan Ari İşletmelerin Sosyo-Ekonomik ve Yapısal Özellikleri

Araştırma kapsamındaki Hastalıktan Ari İşletme Sertifikası'na sahip 131 işletmecinin ortalama yaşı 45,8'dir. En genç işletmeci 23, en yaşlı işletmeci 73 yaşındadır. İşletmecilerin %92,4'ü erkek, %7,6'sı kadındır. İşletmecilerin eğitim durumuna bakıldığında sadece bir işletmecinin okur-yazar olmadığı, bir işletmecinin okula gitmediği ama okur-yazar olduğu belirlenmiştir. İşletmecilerin %26'sı ilkokul, %12,2'si ortaokul, %32,1'i lise, %28,2'si ise üniversite mezunudur. İşletmecilerin %99,2'sinin sosyal güvencesinin olduğu belirlenmiştir.

Hastalıktan ari işletmelerin faaliyette bulundukları ortalama yıl sayısı 13, işletmecilerin kendi adına hayvancılık yaptıkları ortalama yıl 15,2, hanedeki kişi sayısı ortalama 4,3, hanede hayvancılıkta çalışan kişi sayısı ise ortalama 2,2'dir.

İşgücü kullanımı durumu incelendiğinde, işletmelerin %57'sinin daimi işçi çalıştırdığı, işletme başına düşen daimi işçi sayısının ortalama 4,3 olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin %18'inde ise geçici işçi çalıştırılmakta olup, işletme başına düşen geçici işçi sayısı ortalama 2,1, geçici işçilerin bir yılda ortalama çalışma süresi ortalama 0,6 aydır. İşletmelerdeki sığır sayısına göre oluşturulan tabakalara göre ücretli işgücü durumu incelendiğinde; ücretli işçi çalıştırma oranının, hayvan sayısına paralel olarak arttığı, 50 baş ve daha az sığra sahip işletmelerin %4,8'inde daimi, %2,4'ünde geçici, 51-250 baş sığra sahip işletmelerin %73,6'sında daimi, %29,6'sında geçici, 251-750 baş sığra sahip işletmelerin %92,6'sında daimi, %11,1'inde geçici, 751 baş ve üzeri işletmelerin tamamında daimi, %33,3'ünde geçici işçi çalıştırıldığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Hastalıktan Ari İşletmelerde Deneyim, Nüfus ve İşgücü Durumu

	Ortalama	En düşük	En yüksek
İşletmenin faaliyette bulunduğu yıl	13	1	77
İşletmecinin kendi adına hayvancılık yaptığı yıl	15,2	1	49
Hanedeki kişi sayısı	4,3	1	12
Hanede hayvancılıkta çalışan kişi sayısı	2,2	1	10
Daimi işçi sayısı			
50 baş ve daha az	0,01	1	1
51-250 baş	1,98	1	7
251-750 baş	8,19	2	23
751 baş ve üzeri	26,78	20	40
Genel	4,3	1	40
Geçici işçi sayısı			
50 baş ve daha az	0,02	1	1
51-250 baş	1,02	1	10
251-750 baş	0,37	2	4
751 baş ve üzeri	23,44	2	200
Genel	2,10	1	200
Geçici işçilerin çalışma süresi (ay/yıl)			
50 baş ve daha az	0,02	1	1

51-250 baş	1,15	1	10
251-750 baş	0,33	3	6
751 baş ve üzeri	0,11	1	1
Genel	0,6	1	10

Hastalıktan ari işletmelerin %43,5’inde sadece süt sığırcılığı faaliyeti yapılırken, %56,5’inde süt sığırcılığı ve besi faaliyetlerini bir arada yürütülmektedir. İşletmecilerin %32,8’i tarım dışı ekonomik bir faaliyette bulunmaktadır.

Hastalıktan ari işletmelerde işletmecilerin tamamı en az bir veya birkaç çiftçi örgütüne üyedir. İşletmecilerin %88,5’i DSYB’ne, %80,2’si Ziraat Odaları’na, %35,1’i Tarım Kredi Kooperatifi’ne, %34,4’ü Süt Üreticileri Birliği’ne, %26,7’si Kırmızı Et Üreticileri Birliği’ne, %15,3’ü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi’ne, %5,3’ü ise Pankobirlik’e üyedir .

Hastalıktan ari işletmelerde işletmecilerin %83,2’si işletmelerini kurarken ve sonrasında destek/kredi/hibe kullandıklarını belirtmişlerdir. İşletmeciler bir veya birkaç kurumdan çeşitli amaçlarla kredi sağladıklarını belirtmişlerdir. Ziraat Bankasından kullanılan krediler %67,9 ile ilk sırada iken bunu %14,5 ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) destekleri, %6,1 ile Tarım Kredi Kooperatifleri ve özel bankalar takip etmektedir. Destek/kredi/hibeler hayvan alımı, ahır inşaatı, süt sağım ünitesi, yem bitkisi alet-makinası alımı amacıyla kullanılmıştır (Tablo 4). İşletmeler genelinde kullanılan kredi değeri işletmelerin yatırım değerinin %41,2’sidir.

Tablo 4. Hastalıktan Ari İşletmelerde Destek/Kredi/Hibe Kullanma Durumu

		Sayı	%
Destek/kredi/hibe kullanıp kullanmadığı	<i>Evet</i>	109	83,2
	<i>Hayır</i>	22	16,8
Hangi kurumlardan kullandığı*	<i>Ziraat Bankası</i>	89	67,9
	<i>TKDK</i>	19	14,5
	<i>Tarım Kredi Kooperatifi</i>	8	6,1
	<i>Özel Banka</i>	8	6,1
Hangi amaçla kullandığı*	<i>Hayvan alım</i>	69	52,7
	<i>Ahır inşaat</i>	37	28,2
	<i>Süt sağım ünitesi</i>	30	22,9
	<i>Yem bitkisi alet-makinası alımı</i>	29	22,1
	<i>Yatırım kredisi</i>	15	11,5
	<i>İşletme kredisi</i>	7	5,3
	<i>Yem kredisi</i>	6	4,6

*Birden fazla şık cevaplanmıştır.

Hastalıktan ari işletmelerin arazi miktarı ve üretim deseni incelendiğinde, kullanılan arazinin işletmelerin sığır sayısı arttıkça genişlediği görülmektedir. İşletmeler genelinde ortalama arazi büyüklüğü 242 dekadır. Genellikle yem bitkisi üreten işletmelerin; %45’i buğday ve yonca, %38,2’si silajlık mısır, %35,1’i arpa, %22,1’i ayçiçeği, %14,5’i fiğ ve tritikale, %13’ü ise dane mısır üretmektedir. İşletme başına düşen ortalama buğday ekim alanı 60 da, silajlık mısır ekim alanı 43,2 da, yonca ekim alanı 28,8 da, ayçiçeği ekim alanı 25,8 da, tritikale ekim alanı 24,8 da, dane mısır ekim alanı 24,4 da, arpa ekim alanı 17,2 da, fiğ ekim alanı 7,4 da’dır.

Hastalıktan ari işletmelerde sığır varlığı, işletmeler genelinde ortalama 222 baş ‘tır. İşletmelerin hiçbirinde yerli ırk sığır bulunmazken, %3’ünde melez ırk, tamamında kültür ırkı sığır bulunmaktadır. İşletme başına düşen melez sığır varlığı 0,3 baş’tır. Melez sığırlar sadece 50 baştan daha az sığırı olan birinci ve 51-250 baş sığırı olan ikinci tabakadaki işletmelerde

bulunmaktadır. Tabakalara göre ortalama sığır varlığı incelendiğinde; birinci tabakada ortalama sığır varlığı 25 baş, ikinci tabakada 123 baş, üçüncü tabakada 411 baş, dördüncü tabakada ise 1152 baş'tır.

İşletmeler genelinde işletme başına düşen ortalama sağılan inek 110 baş, dana/düve 54 baş, buzağı 41 baş, besi sığırı 14 baş, boğa 3 baş 'tır. Sığır varlıklarını homojen bir şekilde ortaya koyabilmek amacı ile işletmelerin sahip oldukları sığır varlıkları Büyükbaş Hayvan Birimi (BBHB)'ne çevrilmiştir. İşletmelerin toplam sığır varlığının BBHB cinsinden ifadesi ortalama 161'dir. İnek başına düşen süt verimi, işletmeler genelinde günde ortalama 25,5 lt'dir. İşletmelerdeki en düşük süt verimi 15 lt/baş/gün iken, en yüksek süt verimi 35 lt/baş/gün'dür. Tabakalara göre incelendiğinde, işletmelerdeki hayvan varlığı arttıkça süt veriminin de arttığı görülmektedir. 50 baş ve daha az sığıra sahip işletmelerin ortalama süt verimi 22,7 lt/baş/gün, 51-250 baş sığıra sahip işletmelerde 24,8 lt/baş/gün, 251-750 baş sığıra sahip işletmelerde 29 lt/baş/gün, 751 baş ve üzeri sığıra sahip işletmelerde ise 32,2 lt/baş/gün'dür.

Tablo 5'te sığır sayısına göre tabakalara ayrılan hastalıktan ari işletmelerde süt üretimi, maliyeti ve satış fiyatı verilmiştir. Hastalıktan ari işletmelerin genelinde ortalama yıllık süt üretimi 967 ton, süt maliyeti 0,97 TL/kg, süt satış fiyatı 1,19 TL/kg'dır. En düşük süt maliyeti ortalama 0,91 TL/kg ile 51-250 baş sığıra sahip işletmelere, en yüksek süt maliyeti 1,08 TL/kg ile 751 baş ve üzeri sığırı olan büyük işletmelere aittir.

Tablo 5. Hastalıktan Ari İşletmelerde Süt Üretim Miktarı, Maliyeti ve Satış Fiyatı

Sığır sayısı	Süt üretimi (ton/yıl)	Maliyet (TL/kg)	Satış fiyatı (TL/kg)
50 baş ve daha az	70	0,98	1,16
51-250 baş	413	0,91	1,16
251-750 baş	1719	1,01	1,28
751 baş ve üzeri	6154	1,08	1,24
Genel Ortalama	967	0,97	1,19

Araştırma kapsamında incelenen 131 adet hastalıktan ari işletmenin %55,7'sinin ürettikleri sütü süt işleme firmasına, %30,5'inin kooperatiflere, %4,6'sının yöresel mandıralara pazarladığı belirlenmiştir. İşletmelerin %4,6'sı sütü kendisinin pazarladığını, %1,5'i kendisinin işlediğini belirtirken, %5,3'ü araçlar vasıtası ile pazarladığını belirtmiştir. Aracı vasıtası ile sütünü pazarlayan işletmelerin tamamı Ege Bölgesinde, kooperatif yoluyla pazarlayanların ise %82,5'i ise Kırklareli' de bulunmaktadır (Tablo 6).

Hastalıktan ari işletme sahipleri süt hayvanlarını tek bir yerden değil farklı yerlerden temin ettiklerini belirtmişlerdir. İşletmeler genelinde süt hayvanlarını kendi işletmesinden temin eden işletmelerin oranı %84,7, yurtdışından temin edenlerin oranı %42,7, ilçe/ilden temin edenlerin oranı %28,2, yakın köyden temin edenlerin oranı %17,6, il dışından temin edenlerin oranı %13,7'dir (Tablo 6). Bu yerlerden süt hayvanlarını temin etme sıklığı likert ölçeği (1:Hiç, 2:Nadiren, 3:Bazen, 4:Sık, 5:Çok sık) ile değerlendirildiğinde, çok sık olarak kendi işletmesinden (4,86), bazen yurtdışından (2,55), nadiren ise yakın köy (2,43), ilçe/il (2,11) ve il dışından (1,72) temin edildiği belirlenmiştir.

Hastalıktan ari işletmelerin %71,8'inde soğutma tankı bulunmakta, %28,2'sinde ise bulunmamaktadır. Soğutma tankı olmayan işletmelerin tamamı Kırklareli'de bulunmaktadır (Tablo 6). Soğutma tankı olmayan işletmelerin %89'u sütü kooperatife pazarladıklarını belirtmişlerdir. Kooperatiflerin köyde soğutma tankı genellikle mevcuttur. Soğutma tankı bulunmayan işletmeciler sütü sağım sonrası plastik bidon (%20,6), alüminyum güğüm (29,4), sağım kovası (%23,5), krom güğüm (14,7) ve çelik güğümlerde (11,8) muhafaza ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 6. Hastalıktan Ari İşletmelerin Süt Pazarlama, Hayvan Temini ve Soğutma Tankı Varlık Durumu

	Sayı	%
Sütü nereye satıyor?*		
<i>Süt işleme firması</i>	73	55,7
<i>Kooperatif</i>	40	30,5
<i>Yöresel mandıra</i>	6	4,6
<i>Kendisi işliyor</i>	2	1,5
<i>Kendisi pazarlıyor</i>	6	4,6
<i>Aracı vasıtası ile</i>	7	5,3
Süt hayvanlarını nereden temin ediyor?*		
<i>Yakın köy</i>	23	17,6
<i>İlçe/il</i>	37	28,2
<i>İl dışı</i>	18	13,7
<i>Yurt dışı</i>	56	42,7
<i>Kendi işletmesinden</i>	111	84,7
Soğutma tankı varlığı		
<i>Var</i>	94	71,8
<i>Yok</i>	37	28,2

*Birden fazla şık cevaplanmıştır.

Hastalıktan ari işletmelerde işletmeciler, yetiştiricilik ile ilgili sorunlarını çeşitli yollarla çözümlemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. İşletmecilerin %84,7'si özel veteriner, %42,7'si il/ilçe müdürlükleri, %24,4'ü internet, %9,2'si profesyonel danışman (akademisyenler, özellikle yem rasyosu konusunda özel danışmanlık hizmeti veren zootechnisiler), %7,6'sı komşu, arkadaş vs. yakın çevre, %6,9'u sütün pazarlandığı firmalar, %5,3'ü ise diğer yollara danışarak sorunlarını çözmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Diğer çözüm yolları; yem firmalarındaki danışmanlar, işletmenin çalıştırdığı veterinerler ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği (DSYB)' dir (Tablo 7).

Hayvan sağlığı konusunda ise 103 işletme (%78,6) özel veterinerlerden hizmet alırken, 27'sinin (%20,6) işletmede veteriner çalıştırdığı, 1'inin (%0,76) kendisinin veteriner olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Yetiştiricilik Sorunlarının Çözüm Yolları

	Sayı	%
Özel veteriner	111	84,7
İl/ilçe müdürlükleri	56	42,7
İnternet	32	24,4
Profesyonel danışman	12	9,2
Komşu, arkadaşlar vs. yakın çevre	10	7,6
Sütün pazarlandığı firmalar	9	6,9
Diğer	7	5,3

*Birden fazla şık cevaplanmıştır.

Hastalıktan ari işletme sahiplerinin %64,1'i mevcut hayvan sayısını artırmayı düşündüğünü belirtmiştir. Hayvan sayısını artırmayı düşünmeyen 47 işletmeciye hayvan sayısını artırmayı engelleyen faktörlerin neler olduğu sorulmuş alınan cevaplar likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. İşletmeciler kaba yem sıkıntısı, hayvan hastalıkları, yetersiz hayvan barınakları, işgücü yetersizliği, yetersiz sermaye ve yetersiz arazinin hayvan sayısını artırmada engel olmadığını ancak yem fiyatlarının yüksekliğinin büyük ölçüde engellediğini belirtmişlerdir. Ayrıca hayvan sayısını artırma düşüncesi olmayan işletmecilerin %43'ü ek olarak, süt piyasasındaki istikrarsızlık

ve geleceği görememe, süt işletmeciliğinin halihazırda rantabl olmaması, süt fiyatlarının düşüklüğü gibi faktörlerin hayvan sayısını artırmaya engel olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 8).

Tablo 8. Mevcut Hayvan Sayısını Artırma Düşüncesi

		Sayı	%
Hayvan sayısını artırma düşüncesi	<i>Var</i>	84	64,1
	<i>Yok</i>	47	35,9
Mevcut hayvan sayısını artırmayı engelleyen faktörler*		Medyan	S. Sapma
	<i>Kaba yem sıkıntısı</i>	1	1,190
	<i>Hayvan hastalıkları</i>	1	0,594
	<i>Yetersiz hayvan barınakları</i>	1	1,764
	<i>İşgücü yetersizliği</i>	1	1,775
	<i>Yetersiz sermaye</i>	1	1,762
	<i>Yetersiz arazi</i>	1	1,229
	<i>Yem fiyatlarının yüksekliği</i>	4	1,903

*1=Kesinlikle katılmıyorum 2=Biraz 3=Orta 4=Büyük ölçüde 5=Kesinlikle katılıyorum

Hastalıktan ari işletme sahiplerine işletmelerini hangi şartlarda genişleteceği sorulmuş alınan cevaplar Tablo 9'da değerlendirilmiştir. Desteklerin ve süt fiyatlarının artması durumunda kesinlikle, yem bitkisi desteklerinin artması durumunda büyük ölçüde, damızlık fiyatlarının düşmesi durumunda ise kısmen işletmelerini büyütme düşüneceklerini belirten işletmecilerin, gerçekleşmesini istedikleri diğer şartlar ise, faizsiz kredi/hibe imkânlarının oluşturulması, girdi maliyetlerinin düşürülmesi, süt/yem paritesinin dengeli olmasıdır (Tablo 9).

Tablo 9. İşletmeyi Büyütmek İçin Gerçekleşmesi İstenen Şartlar

	Medyan	S. Sapma
Desteklerin artması	5	1,408
Süt fiyatının artması	5	1,372
Damızlık fiyatlarının düşmesi	2	1,537
Yem bitkisi desteklerinin artması	4	1,582

1=Kesinlikle hayır 2=Biraz 3=Orta 4=Büyük ölçüde evet 5=Kesinlikle evet

3.2. Hastalıktan Ari İşletmelerin Süt Üretim Faaliyetinde Yaşadıkları Sorunlar

Tablo 10'da hastalıktan ari işletmelerde işletmecilerin süt üretim faaliyetinde yaşadığı sorunlar ve önem düzeyi incelenmiştir. İşletmeler genelinde çok önemli görülen sorunlar; süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının yüksek olması, büyük ölçüde önemli görülen sorunlar kalifiye işgücü ve örgütlenmenin yetersiz olması, orta düzeyde önemli görülen sorunlar; verim düşüklüğü, hastalıklar ve hayvan kayıpları, yetersiz altyapı, pazarlama, yayım faaliyetlerinin yetersizliğidir. Teknik bilgi eksikliğini az önemli bir sorun olarak görülürken, damızlık temini, kaba/kesif yem temini ve kredi temininde yaşanan sorunlar önemsiz olarak nitelendirilmiştir. İşletme sahiplerinin teknik bilgi eksikliğini az önemli bir sorun olarak görmelerinin nedeni yetiştiricilik ve hayvan sağlığı konusunda neredeyse tamamının profesyonel destek almasıdır.

Süt üretim faaliyetinde yaşanan sorunlar açısından işletmelerin büyüklük grupları arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. 50 baştan daha fazla sığira sahip işletmelerde kalifiye işgücü yetersizliği çok önemli bir sorunken, 50 baş ve daha az sığırı olan birinci tabakadaki işletmelerde bu az önemli bir sorundur. Yine bu işletmeler büyük ölçüde pazarlama sorunu yaşadıklarını belirtirken, 50 baş ve daha az sığırı olan küçük işletmeler için pazarlama bir sorun değildir. 251-750 baş sığira sahip olan üçüncü tabakadaki işletme sahipleri altyapı sorunlarının olmadığını belirtirken diğer işletmelerde bu sorun orta düzeydedir. Yine 251-750 baş sığira sahip olan işletme sahipleri kredi temininde orta düzeyde sıkıntı yaşadıklarını belirtirken, kredi temini diğer işletmeciler tarafından sorun olarak görülmemiştir.

751 baş ve üzeri hayvana sahip olan büyük işletmelerde kaba ve kesif yem temini düşük ve orta düzeyde önemli bir sorun, örgütlenme düzeyinin yetersizliği ise bir sorun olarak görülmezken, diğer işletmelerde kaba ve kesif yem temini bir sorun olarak görülmemekte, örgütlenme düzeyinin yetersizliği ise orta ve üzerinde önemli bir sorundur.

İşletmelerin %6'sı yaşadıkları diğer sorunlardan bahsetmiş olup bunlar; 50 başın üzerinde sığıra sahip olan işletmelere gübreyi ayrıştırmaya yarayan seperatör kullanım şartının getirilmesi ve bu ekipmanın çok maliyetli olması nedeniyle küçük işletmelerin kapasitelerini artırmalarını engellemesi, özellikle Ege Bölgesinde araçların süt alımını üreticilere yem satma karşılığında yapmaları nedeni ile yaşanan problemler (kalitesiz yem, yem ücretinin nakit tahsil edilmesi, süt ücretinden kesilmesi), atık yönetiminin yapılamaması ve atık gübreler konusunda çeşitli sorunlar yaşanması, hayvancılık desteklerinin geç açıklanmasıdır.

Tablo 10. Süt Üretim Faaliyetinde Yaşanan Sorunlar

Sorunlar	50 baş ve daha az		51-250 baş		251-750 baş		751 baş ve üzeri		Genel	
	Medyan	S. Sapma	Medyan	S. Sapma	Medyan	S. Sapma	Medyan	S. Sapma	Medyan	S. Sapma
Süt fiyatlarının düşüklüğü	5	0,216	5	0,776	5	1,115	5	1,333	5	0,814
Yüksek yem fiyatı	5	0,671	5	0,267	5	1,214	5	1,302	5	0,795
Örgütlenme düzeyinin yetersizliği	3	1,678	4	1,527	3,5	1,812	1	1,658	4	1,669
Kalifiye işgücü temini	2	1,748	5	1,524	5	1,680	5	1,000	4	1,713
Verim düşüklüğü	3	1,607	3	1,315	2	1,575	3	1,414	3	1,468
Hastalıklar ve hayvan kayıpları	2	1,415	3	1,479	2	1,369	2	1,269	3	1,449
Yetersiz altyapı	3	1,495	3	1,292	1	1,433	3	1,323	3	1,402
Pazarlama	1	1,413	4	1,725	4	1,471	4	1,563	3	1,668
Yayın faaliyetleri yetersizliği	3	1,428	3	1,454	2,5	1,555	2,5	1,488	3	1,456
Teknik bilgi eksikliği	2	1,298	2	1,156	1	1,322	2	1,333	2	1,245
Damızlık temini	1,5	1,595	1	1,455	1	1,695	2	1,803	1	1,564
Kaba yem temini	1	1,220	1	1,293	1	1,695	2	1,394	1	1,370
Kesif yem temini	1	1,336	1	1,322	1	1,678	3	1,764	1	1,446
Kredi temini	1	1,221	1	1,575	3	1,602	1	1,118	1	1,472

1: Önemsiz, 2: Az önemli, 3: Orta derecede önemli, 4: Büyük ölçüde önemli, 5: Kesinlikle önemli

3.3. Hastalıktan Ari İşletme Sertifikası ve Desteklerin Etkileri

İşletmelerin ortalama 5 yıldan bu yana Hastalıktan Ari İşletme Sertifikasına sahip oldukları belirlenmiştir. İşletme sahiplerinin %74,1'i il ilçe tarım müdürlüğü, %12,2'si akraba, arkadaş, yakın çevre vs. %6,1'i internet, %5,3'ü birlik, kooperatif, %2,3'ü ise basılı yayınlar aracılığıyla sertifikadan haberdar olduklarını belirtmiştir.

Hastalıktan ari işletme sertifikasına başvurmada kesinlikle etkili olduğu belirlenen faktörler; hayvancılık desteklerinden daha fazla miktarda faydalanma ve ürünü daha yüksek bedelle pazarlama isteğidir. Sertifikaya başvurmayı büyük ölçüde etkileyen faktörler; ürünü daha kolay pazarlama, destek kapsamındaki testlerin ücretsiz ve düzenli takibinin yapılması, hayvanların

kayıtlarının tutulmasıdır. Teknik bilgi sağlama faktörü orta derecede etkili bir faktördür. İşletmecilerin %10'u hayvan ve insan sağlığı ve refahını artırma, kaliteli ve sağlıklı süt üretme isteğinin sertifikaya başvurmayı etkileyen diğer faktörler olduğunu belirtmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Hastalıktan Ari İşletme Sertifikasına Başvurmayı Etkileyen Faktörler

	Medyan	S. Sapma
Hayvancılık desteklerinden daha fazla miktarda faydalanmak	5	1,227
Ürünü daha kolay pazarlamak	4	1,557
Ürünü daha yüksek bedelle pazarlamak	5	1,476
Destek kapsamındaki testlerin ücretsiz ve düzenli takibinin yapılması	4	1,481
Hayvanların kayıtlarının tutulması	4	1,741
Teknik bilgi sağlamak	3	1,551

1=Etkili değil 2=Biraz etkili 3=Orta derece etkili 4=Büyük ölçüde etkili 5=Kesinlikle etkili

Hastalıktan ari işletmelerdeki işletmeciler, sertifikaya başvuru aşamasında ve uygulamasında sertifika/destek koşullarının ağırlığı, tecrübesizlik, Tarım ve Orman Bakanlığı elemanlarından yeterli destek alamama, evrakların fazlalığı, ilgili mevzuatın yetersiz olması, teknik eğitime ihtiyaç duyma, hasta hayvanlar ile ilgili işlemlerin çok uzun sürmesi, hastalık çıkan hayvanları devletin değerinin altında tazmin etmesi gibi güçlüklerle karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

İşletmecilerin %64,9'u destek olmasaydı yine de sertifikaya başvuracağını, %35,1'i ise başvurmayacağını belirtmiştir.

Hastalıktan ari işletme sertifikası ve desteklerinin işletmede teknolojik, ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel, kurumsallaşma, hayvan sağlığı ve refahı açılarından meydana gelebilecek etkilerin boyutları incelenmiş, yapılan değerlendirmeler Tablo 12'de verilmiştir.

Hastalıktan ari işletme sertifikası ve desteklerinin işletmelerin teknoloji düzeyine etkileri incelendiğinde; alet-ekipman ve girdi kullanımı düzeyine biraz, teknik bilgi ve teknik bilgiye erişim düzeyine orta derecede etki ettiği belirlenmiştir.

Ekonomik etki boyutu incelendiğinde işletmeciler; çalışan sayısı, hayvan sayısı, süt satış fiyatı, kredi kullanımı, yem bitkisi üretim alanı ve kapasite kullanım alanında artış olmadığını, hayvancılıktan elde edilen gelir, süt üretim miktarı, hayvan satış fiyatı ve işletmenin yatırımlarının biraz arttığını belirtmişlerdir.

Çevresel etki boyutunda; çevre temizliği anlayışı ve ilaçların bilinçli kullanımında büyük ölçüde artış olduğu, atık yönetiminin ve suyun bilinçli kullanımının orta derecede iyileştirildiği, çevre dostu teknoloji kullanımının artmadığı belirlenmiştir.

Sosyo-kültürel yapı etki boyutunda; örgütlenme ihtiyacının ve katıldığı eğitim sayısının artmadığı, işbirliği kurma bilincinin ise biraz geliştiği belirlenmiştir. Kurumsallaşma etki boyutunda; kurum/kuruluşlarla iletişimde büyük ölçüde, yeni bilgilerin uygulanmasında orta düzeyde, yeni girişimde bulunma durumunda düşük düzeyde artış belirlenmiştir.

Hayvan sağlığı ve refahı etki boyutunda, aşı ve ilaç kayıtlarının tutulmasının büyük ölçüde, hayvan hastalıklarının klinik kontrolünün orta düzeyde arttığı, barınma koşullarının orta düzeyde iyileştirildiği belirlenmiştir.

Tablo 12. Hastalıktan Ari İşletme Sertifikasının İşletmelerdeki Etki Boyutları

	Medyan	S.Sapma		Medyan	S.Sapma
Teknoloji düzeyi			Çevre dostu teknoloji kullanımı	1	1,469
Alet-ekipman kullanım	2	1,461	Çevre temizliği anlayışı	4	1,516
Teknik bilgi	3,5	1,430	Atık yönetimi	2	1,668
Girdi kullanım	2	1,469	İlaçların bilinçli kullanımı	4	1,601

Teknik bilgiye erişim	3	1,473	Sosyo-kültürel yapı		
Ekonomik etki			Örgütlenme ihtiyacı	1	1,607
Çalışan sayısı	1	1,141	İşbirliği kurma bilinci	2	1,563
Hayvan sayısı	1	1,575	Katıldığı eğitim sayısı	1	1,504
Hayvancılıktan elde edilen gelir	2	1,290			
Süt üretim miktarı	2	1,432	Kurumsallaşma		
Süt satış fiyatı	1	0,814	Yeni bilgilerin uygulanması	3	1,515
Hayvan satış fiyatı	2	1,415	Kurum/kuruluşlarla iletişim	4	1,544
İşletmenin yatırımları	2	1,433	Yeni girişimde bulunma talebi	2	1,600
Kredi kullanımı	1	1,364			
Yem bitkisi üretim alanı	1	1,504	Hayvan sağlığı ve refahı		
Kapasite kullanım oranı	1	1,507	Hayvan hastalıklarının klinik kontrolü	3	1,500
Çevresel etki			Aşı ve ilaç kayıtları	4	1,617
Suyun bilinçli kullanımı	2	1,452	Barınma koşulları	3	1,665

1=Artmadı 2=Biraz arttı 3=Orta derecede arttı 4=Büyük ölçüde arttı 5=Kesinlikle arttı

Elde edilen anket sonuçlarına göre hastalıktan ari işletmelerde; Hastalıktan ari işletme desteğinin yetersiz olduğu ve destek artarsa sertifikanın cazibeli hale geleceği, ari işletmelerde çiğ süt primi, süt ve hayvan satış fiyatının diğer işletmelere göre daha fazla olması gerektiği, hastalıktan ari işletmelerin pazarlama ile ilgili avantajlı konuma geçirilmesi ve teşvik ve desteklerle ari işletmeler açısından bir farklılık yaratılması gerektiği işletmecilerin büyük ölçüde önemli gördükleri konular arasındadır.

İşletmecilere göre sertifika uygulamasının yaygınlaşması için sertifika hakkında bilgisi olmayan çok fazla sayıdaki işletmeye sertifika ve desteğin tanıtım ve bilgilendirmesi iyi yapılmalı, teşvik edilmeli, hayvan refahı ve sağlığı konusunda eğitim verilerek bilinçlendirilmelidir. Ayrıca yeni kurulacak süt sığırcı işletmelerine hastalıktan ari işletme sertifikası zorunluluğu getirilmesinin bu işletmelerin sayısını artıracığı düşünülmektedir. Damızlık kaliteli hayvan temininin kolaylaştırılması durumunda da ari işletme sayısının artacağı düşüncesi hâkimdir.

Hastalıktan ari işletmelerin kooperatifleşmesi, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sertifikanın uzun vadede tüm işletmelere zorunlu hale getirilmesi, hangi işletmelerin bu kapsama gireceğinin belirlenerek işletme küçükse devletin destek vermesi, İl/ilçe tarım müdürlüklerinin bu konuda etkin çalışması ve 500 başın üzerine %50 az ödenen destek sınırının 2000 hayvana çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Ari işletmelerde kesime giden hasta hayvanın yerine hayvan verilmesi veya piyasa değerinden tazmin edilmesi gerektiği ise diğer önerilerdendir.

4. Sonuç

Hastalıktan ari işletmelerin sosyo-ekonomik ve yapısal özelliklerini inceleyerek bu işletmelerin sorunlarının belirlenmesi ve bu tür işletmelerin sayısının artırılabilmesi için neler yapılması gerektiğine dair politika önerilerinin geliştirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Hastalıktan ari işletmelerde işletmecilerin profiline bakıldığında; ortalama 45,8 yaşında, %26'sı ilkökul, %12,2'si ortaokul, %32,1'i lise, %28,2'si ise üniversite mezunu, ortalama 15 yıldan bu yana kendi adına hayvancılık yapan, %32,8'i tarım dışı herhangi bir ekonomik faaliyette bulunan ve tamamı en az bir veya birkaç çiftçi örgütüne üye olan işletmeciler olduğu görülmektedir. Hastalıktan ari işletmelerin kurulum yaşı ortalama 13 yıl, hastalıktan ari işletme sertifikasına sahip oldukları yıl sayısı ise ortalama 5'tir.

Hastalıktan ari işletmelerde hanede ortalama 4,3 kişi bulunmakta bunun 2,2 kişisi hayvancılıkta çalışmaktadır. İşletme başına düşen ortalama daimi işçi sayısı 4,3, geçici işçi sayısı ise 2,1'dir.

Geçici işçilerin çalışma süresi bir yılda ortalama 0,6 aydır. Geçici işçilerin genellikle yem bitkisi üretiminde çalıştırıldıkları belirlenmiştir. İşletmelerde sığır sayısı arttıkça daimi ve geçici işçi sayısı artmaktadır.

İşletmecilerin %43,5'i sadece süt sığircılığı faaliyeti yaparken, %56,5'i süt sığircılığı ve besi faaliyetlerini bir arada yürütmektedir. İşletme sahiplerinin %83,2'si işletmelerini kurarken ve sonrasında destek/kredi/hibe kullandıklarını bir veya birkaç kurumdan çeşitli amaçlarla kredi sağladıklarını belirtmişlerdir. Destek/kredi/hibeler genellikle %52,7 ile hayvan alımı, %28,2 ile ahır inşaatı, %22,9 ile süt sağım ünitesi, %22,1 ile yem bitkisi alet-makinası alımı amacıyla kullanılmıştır. İşletmeler genelinde kullanılan kredi değeri işletmelerin yatırım değerinin %41,2'sidir.

Hastalıktan ari işletmelerin arazi miktarı ve üretim deseninin işletmelerin sığır sayısı arttıkça genişlediği görülmektedir. İşletmeler genelinde ortalama arazi büyüklüğü 242 dekadır. Genellikle yem bitkisi üreten işletmelerin; %45'i buğday ve yonca, %38,2'si silajlık mısır, %35,1'i arpa, %22,1'i ayçiçeği, %14,5'i fiğ ve tritikale, %13'ü ise dane mısır üretmektedir.

İşletmelerin hiçbirinde yerli ırk sığır bulunmazken, %3'ünde melez ırk, tamamında kültür ırkı sığır bulunmaktadır. Hastalıktan ari işletmelerde sığır varlığı, işletmeler genelinde ortalama 222 baş' tır. Tabakalara göre ortalama sığır varlığı incelendiğinde; birinci tabakada ortalama sığır varlığı 25 baş, ikinci tabakada 123 baş, üçüncü tabakada 411 baş, dördüncü tabakada ise 1152 baş' tır.

İnek başına düşen süt verimi, işletmeler genelinde günde 25,5 lt'dir. Tabakalara göre incelendiğinde, işletmelerdeki hayvan varlığı arttıkça süt veriminin de arttığı görülmektedir. 50 baş ve daha az sığıra sahip işletmelerin ortalama süt verimi 22,7 lt/baş/gün, 51-250 baş sığıra sahip işletmelerde 24,8 lt/baş/gün, 251-750 baş sığıra sahip işletmelerde 29 lt/baş/gün, 751 baş ve üzeri sığıra sahip işletmelerde ise 32,2 lt/baş/gün'dür.

Hastalıktan ari işletmelerin genelinde yıllık süt üretimi ortalama 967 ton, süt maliyeti 0,97 TL/kg, süt satış fiyatı 1,19 TL/kg'dır. En düşük süt maliyeti ortalama 0,91 TL/kg ile 51-250 baş sığıra sahip işletmelerde, en yüksek süt maliyeti 1,08 TL/kg ile 751 baş ve üzeri sığırı olan büyük işletmelerdedir.

İşletmelerin %55,7'si ürettikleri sütü süt işleme firmasına, %30,5'i kooperatiflere, %4,6'sı yöresel mandıralara, %5,3'ü araçlar vasıtası ile pazarladığını belirtmiştir. Aracı vasıtası ile sütünü pazarlayan işletmelerin tamamı Ege Bölgesinde, kooperatif yoluyla pazarlayanların ise %82,5'i Kırklareli' de bulunmaktadır.

Hastalıktan ari işletme sahipleri süt hayvanlarını tek bir yerden değil farklı yerlerden temin ettiklerini belirtmişlerdir. İşletmeciler süt hayvanlarını çok sık olarak kendi işletmesinden, bazen yurtdışından, nadiren ise yakın köy, ilçe/il ve il dışından temin ettiklerini belirtmişlerdir.

İşletmelerin %71,8'inde soğutma tankı bulunmakta, %28,2'sinde ise bulunmamaktadır. Soğutma tankı olmayan işletmelerin tamamı Kırklareli'nde bulunmaktadır. Soğutma tankı olmayan işletmelerin %89'u sütü kooperatife pazarladıklarını belirtmişlerdir. Kooperatiflerin köylerde soğutma tankı genellikle mevcuttur.

Hastalıktan ari işletme sertifikasına başvurmada çok etkili olduğu belirlenen faktörler; verilen hayvancılık desteklerinden daha fazla miktarda faydalanma ve ürünü daha yüksek bedelle pazarlama isteğidir. Sertifikaya başvurmayı büyük ölçüde etkili faktörler; ürünü daha kolay pazarlama, destek kapsamındaki testlerin ücretsiz ve düzenli takibinin yapılması, hayvanların kayıtlarının tutulmasıdır.

Hastalıktan ari işletme sertifikasını aldıktan sonra işletmede çeşitli alanlarda (teknoloji, ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel yapı, kurumsallaşma, hayvan sağlığı ve refahı) meydana gelebilecek etkilerin boyutları incelenmiş hastalıktan ari işletme sertifikasının işletmelerin teknoloji düzeyine; alet-donanım ve girdi kullanımında biraz, teknik bilgi ve teknik bilgiye erişim

düzeyinde orta düzeyde etki ettiği belirlenmiştir. Ekonomik etki boyutu incelendiğinde; çalışan sayısı, hayvan sayısı, süt satış fiyatı, kredi kullanımı, yem bitkisi üretim alanı ve kapasite kullanım alanında artış olmadığı, hayvancılıktan elde edilen gelir, süt üretim miktarı, hayvan satış fiyatı ve işletmenin yatırımlarının biraz arttığı belirlenmiştir. Çevresel etki boyutunda; çevre temizliği anlayışı ve ilaçların bilinçli kullanımında büyük ölçüde artış olduğu, atık yönetiminin ve suyun bilinçli kullanımının orta derecede iyileştirildiği, çevre dostu teknoloji kullanımının artmadığı belirlenmiştir. Sosyo-kültürel yapı etki boyutunda; örgütlenme ihtiyacının ve katıldığı eğitim sayısının artmadığı, işbirliği kurma bilincinin ise biraz geliştiği belirlenmiştir. Kurumsallaşma etki boyutunda; kurum/kuruluşlarla iletişimin büyük ölçüde, yeni bilgilerin uygulanmasında orta düzeyde, yeni girişimde bulunma durumunda düşük düzeyde artış olduğu belirlenmiştir. Hayvan sağlığı ve refahı etki boyutunda, aşı ve ilaç kayıtlarının büyük ölçüde, hayvan hastalıklarının klinik kontrolünün orta düzeyde arttığı, barınma koşullarının orta düzeyde iyileştirildiği belirlenmiştir.

İşletmecilerin %64,9'u destek olmasaydı yine de sertifikaya başvuracağını, %35,1'i başvurmayacağını belirtmiştir.

İşletmeler genelinde süt sığırcılığı açısından çok önemli görülen sorunlar; süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının yüksek olmasıdır. Damızlık temini, kaba/kesif yem temini ve kredi temininde yaşanan sorunlar önemsiz olarak nitelendirilmiştir. Süt üretim faaliyetinde yaşanan sorunlar açısından işletmelerin büyüklük grupları arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. 50 baştan daha fazla sığıra sahip işletmelerde kalifiye işgücü yetersizliği çok önemli bir sorunken, 50 baş ve daha az sığırı olan birinci tabakadaki işletmelerde küçük bir sorundur. Yine bu işletmeler büyük ölçüde pazarlama sorunu yaşadıklarını belirtirken, 50 baş ve daha az sığırı olan küçük işletmeler pazarlama bir sorun değildir.

Hastalıktan ari işletmelerde; hastalıktan ari işletme desteğinin yetersiz olduğu ve destek artarsa sertifikanın cazibeli hale geleceği, ari işletmelerde çiğ süt primi, süt ve hayvan satış fiyatının diğer işletmelere göre daha fazla olması gerektiği, hastalıktan ari işletmelerin pazarlama ile ilgili avantajlı konuma geçirilmesi ve teşvik ve desteklerle ari işletmeler açısından bir farklılık yaratılması gerektiği işletmecilerin büyük ölçüde önemli gördükleri sorunlar ve çözüm önerileri arasındadır.

İşletmecilere göre sertifika uygulamasının yaygınlaşması için sertifika hakkında bilgisi olmayan çok fazla sayıda işletmeye sertifika ve desteğin tanıtım ve bilgilendirmesi iyi yapılmalı, teşvik edilmeli, hayvan refahı ve sağlığı konusunda eğitim verilerek bilinçlendirilmelidir. Ayrıca yeni kurulacak işletmelere hastalıktan ari işletme şartı getirilmesinin ve damızlık kaliteli hayvan temininin kolaylaşması durumunda bu işletmelerin sayısını artıracığı düşünülmektedir.

Hastalıktan ari işletmelerin kooperatifleşmesi, Bakanlıkça sertifikanın uzun vadede tüm işletmelere zorunlu hale getirilmesi, hangi işletmelerin bu kapsama gireceğinin belirlenerek işletme küçükse devletin destek vermesi, İl/ilçe tarım müdürlüklerinin bu konuda etkin çalışması ve 500 başın üzerine %50 az ödenen destek sınırının 2000 hayvana çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Ari işletmelerde kesime giden hasta hayvanın yerine hayvan verilmesi veya piyasa değerinden tazmin edilmesi gerektiği ise diğer önerilerdendir.

5. Kaynaklar

- Armağan, G., & Özden, A. 2008. Türkiye’de Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Tarımsal Yayım İhtiyaçları ve Üreticilerin Örgütlenme ile İlgili Düşünceleri. Türkiye VIII. Tarım Ekonomisi Kongresi, sayfa 260-2070, Bursa.
- Bergevoet, R. H., & Woerkum, C. V., 2006. *Improving the entrepreneurial competencies of Dutch Dairy Farmers Through The Use of Study Groups. Journal of Agricultural Education and Extension*, 12(1), 25-39.

- Çiçek, A., Erkan, O., 1996. *Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklem Yöntemleri*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları No 12, Ders Notları Serisi 6.
- GTHB, 2018. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Hastalıktan Ari İşletmeler Genelgesi, 2018/01.
- GTHB, 2017. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği, Tebliğ No: 2017/32
- GTHB, 2015. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü Verileri.
- Kalkınma Bakanlığı, 2013. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>.
- Özer, O. O., & Özden, A. (2016). Damızlık Sığır Yetistircileri Birliği'nin Tarımsal Yayım ve Eğitim Faaliyet Çalışmalarının Analizi: Aydın İli Örneği/Analysis of Agricultural Extension and Education Activities for Farmers That Was Conducted by Cattle Breeders' Association. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 13(3), 29.
- Turan, İ., (2012). “Temel İstatistik”, SPSS Analiz Menüsü, pp.1-10.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örneklem Yöntemleri*, (1. Baskı). Çev. A. Esin, MA Bakır, C. Aydın ve E. Gürbüzsel), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Research Article

Türkiye’de Hayvancılığa Verilen Hastalıktan Ari İşletme Desteklemesinin İncelenmesi

An Investigation of Non- Disease Animal Farm Subsidies in Turkey

Tijen ÖZÜDOĞRU Dr. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, tijen.ozudogru@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0002-0258-2070	Umut GÜL Dr. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, umut.gul@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0001-5949-0655	Osman Orkan ÖZER Doç.Dr, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi, osman.ozer@adu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0926-008X	Mine HASDEMİR Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, mine.hasdemir@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0001-5936-9206
--	--	---	---

Zehra ÇİÇEKİL Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, zehra.cicekil@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0003-2842-8300	Gonca Gül YAVUZ Dr. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, goncagul.yavuz@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0001-8406-6936	Burak UZUN Sakarya Mısır Araştırma Enstitüsü, burak.uzun@tarim.orman.gov.tr https://orcid.org/0000-0003-3538-2523
---	---	--

Extensive Summary

Introduction

Agriculture and Forestry Ministry implemented by the "Animal Disease Supporting the Farm Project" bovine tuberculosis is common in Turkey and to effectively combat bovine brucellosis diseases, ensure sustainable farming, protection of public health from this disease can be transmitted from animals to humans, promotion of dairy cattle, high quality, healthy. It has been implemented as a pilot in various provinces since 2003 in order to produce milk. Since 2011, Turkey has spread to the public. The aim of this study is; a certificate animal disease-free farms to businesses with a Health Certificate for Dairy Cattle in Turkey (Animal disease-free farms) socio-economic and determination of structural features, animal disease-free farms support of animal health and welfare, economic, technological, socio-cultural structure and its environmental effects. Determining the problems of animal disease-free farms and developing policy recommendations on what should be done to increase the number of such farms. The study

is the first study to investigate the socio-economic and structural characteristics of animal disease-free farms, the effects and problems of animal disease-free farms support on farmers from various aspects. Since there is no previous study on this subject, it will make significant contributions to the literature.

Materials and Methods

The main material of the research project in Turkey, where the most intensive province are taken into account. It is created questionnaires applied to dairy cattle breeders who have the certificate of animal disease free farms. The data of the study belong to 2017 and are collected by the survey method applied in face-to-face interviews with the farmers. The sample is created in 2015 in Turkey, "Animal Disease on the Farm Certification" is located in 36 provinces with 591 farms. These farms 504 Total constitute Turkey's overall 85% also whereas non-diseased rats 71% of only 7 provinces (Kırklareli, Istanbul, Aydin, Izmir, Manisa, Bursa, Balikesir) available. In the determination of the main population, 7 provinces are taken due to economic and time constraints. Confidence interval is taken as 99% and margin of error as 10% in calculations. As a result of these calculations, the sample volume in farms without animal diseases is calculated as 131. In the distribution of the sample volume according to the layers, the coefficient of variation is calculated between 0.47 and 0.52; 59 farms with 50 or less cattle heads, 42 farms with 51-250 cattle heads, 20 farms with 251-750 cattle heads, 10 farms with 751 cattle heads and above. Number, percentage, mean, median and standard deviation are used as descriptors in the analysis of the data.

Results And Discussion

In this study, which aims to determine the problems of these enterprises by examining the socio-economic and structural characteristics of the animal disease-free farms and to develop policy recommendations on what should be done to increase the number of such farms, the findings obtained are evaluated.

When the farmers in animal disease free farms are examined; an average of 45.8 years old, 26% primary school, 12.2% secondary school, 32.1% high school, 28.2% university graduates. He has been raising livestock on his behalf for an average of 15 years. The rate of producers in non-agricultural activities is 32.8%. All are members of at least one or several farmers' organizations. The average establishment age of livestock disease-free farms is 13 years, and the average number of years for which livestock disease-free farms are certified 5 years.

In farms without animal disease, there are an average of 4.3 people in the household. 2.2 of them work in animal husbandry. The average number of permanent workers per enterprise is 4.3 and the number of temporary workers is 2.1. The working period of temporary workers is on average 0.6 months in a year. It has been determined that temporary workers are generally employed in forage production.

As the number of cattle increases in farms, the number of permanent and temporary workers increases. While 43.5% of the farms are engaged in only dairy cattle farming, 56.5% of them carry out dairy cattle breeding and meet activities together. 83.2% of the business owners stated that they used support / credit / grant while establishing their business and afterwards and obtained loans from one or more institutions for various purposes. The support / loan / grants are used for animal purchase with 52.7%, barn construction with 28.2%, milking unit with 22.9% and forage equipment equipment-machine purchase with 22.1%. The loan value used throughout the farms is 41.2% of the investment value of the farms.

It is observed that the amount of land and the production pattern of livestock disease-free farms expand as the number of cattle of the farms increases. The average land size across farms is 242 decades. Generally, farms producing forage crops; 45% wheat and alfalfa, 38.2% corn for silage, 35.1% barley, 22.1% sunflower, 14.5% vetch and triticale, 13% grain corn manufactures.

None of the farms are local breeds and 3% of these farms are hybrid breeds, and all of them are culture breed cattle. Cattle existence in livestock disease free farms is 222 heads in average across the farms. When the average cattle stock is examined according to the strata; The average cattle stock in the first layer is 25 heads, in the second layer 123 heads, in the third layer 411 heads and in the fourth layer is 1152 heads.

Milk yield per cow is 25.5 TL per day across farms. When analyzed according to strata, it is seen that milk yield increases as the animal presence in the farms increases. Average milk yield of farms with 50 or less cattle is 22.7 TL / head / day, 24.8 TL / head / day in farms with 51-250 head cattle, 29 TL / head / day in farms with 251-750 heads, In farms with 751 cattle and above, it is 32.2 TL / head / day.

Average annual milk production is 967 tons, milk cost is 0.97 TL / kg, and milk sales price is 1.19 TL / kg in farms without animal diseases. It has been determined that the lowest milk cost is in the farms with 51-250 cattle with an average of 0,91 TL / kg, and the highest milk cost is in the livestock disease-free farms with 751 and more cattle with 1,08 TL / kg.

The farms stated 55.7% of that they market the milk they produce to milk processing companies, 30.5% to cooperatives, 4.6% to local dairies, 5.3% to intermediaries. All of the farms that market their milk with their vehicles are located in the Aegean Region, and 82.5% of those who market their milk through cooperatives are in province Kırklareli.

The owners of animal disease free farms stated that they obtain dairy animals from different places, not from one place. The farmers stated that they frequently procure dairy animals from their own farms, sometimes from abroad and rarely from nearby villages, towns / cities and provinces.

The owners of livestock farms stated that they purchased dairy animals from different places. The farmers stated that they frequently buy dairy animals from their own business, sometimes from abroad, and rarely from nearby villages, towns / provinces and cities. 71.8% of the farms have cooling tanks, while 28.2% do not. All of the farms without cooling tanks are located in Kırklareli province. 89% of the farms without cooling tanks stated that they market the milk to the cooperative. The cooperatives generally have cooling tanks in the villages.

The factors determined to be effective in applying for the certificate of animal disease free farms are; It is the desire to benefit more from the given livestock support and to market the product with a higher price. The factors effective in applying for the certificate are; easier marketing of the product, free tests within the scope of support, regular follow-up of animals, keeping records of animals. After receiving the certificate of animal disease free farms, the dimensions of the effects that may occur in various areas (technology, economic, environmental, socio-cultural structure, institutionalization, animal health and welfare) in the farm are examined. When the technology levels of the farms for the certificate of animal disease free farms are examined; It is determined that there is a small increase in the use of tools-hardware and inputs. It is determined that it is a moderate effect on access to technical knowledge and technical information. When the economic impact dimension is examined; There is no increase in the number of employees, number of animals, milk sales price, credit usage, forage crop production area and capacity utilization area. It is determined that the income from livestock, the amount of milk production, the animal sales price and the investments of the farm have increased at a low level. In the environmental impact dimension; It is concluded that there is a significant increase in the understanding of environmental cleanliness and the conscious use of drugs. A moderate improvement in waste management and conscious use of water and an increase in the use of environmentally friendly technology have also been identified. When its effect on the socio-cultural structure is examined; It is determined that the need for organization and the number of trainings attended did not increase, and the awareness of establishing cooperation developed at a low level. When institutionalization effect size is thinned; It is determined that communication with institutions / organizations increased to a large extent, in the application of new information

at a moderate level, in the case of new initiatives, at a low level. On the animal health and welfare impact dimension, it is found that vaccine and drug registries increased to a large extent and clinical control of animal diseases increased moderately. In addition, it is determined that the accommodation conditions are moderately improved.

The farmers 64.9% of stated that they would still apply for the certificate if there is no support, and 35.1% would not.

Problems that are considered very important in terms of dairy cattle in general; milk prices are low and feed prices are high. Problems experienced in breeder supply, roughage / concentrate supply and loan provision are considered insignificant. It is observed that there are some differences between the size groups of the farms in terms of the problems in milk production activity. It is determined that the insufficiency of qualified workforce is a very important problem.